

Sommartranornas beteende vid Kvismaren

Mikael Hake & Paola de Keizer

Med begreppet "sommartranor" brukar man mena de tranor som håller till i jordbruksområden under den tid då arten normalt häckar. Dessa tranor kan orsaka stora skador, framför allt i nysatta potatisfält. Om vi skall kunna förebygga skadorna är det viktigt att vi lär oss så mycket som möjligt om sommartranornas beteende. Under sommaren 2004 gjorde Viltskadecenter en undersökning av detta genom att följa individer som försetts med radiosändare.

Potatisen lockar

Under de senaste tio åren har antalet tranor som håller till vid Kvismaren under senvåren och sommaren ökat kraftigt. Från att ha legat kring 300 individer under slutet av 1990-talet och början av 2000-talet, ökade antalet snabbt under perioden 2003-2008 upp till hela 1 550 ex. (figur 1). Från observationer av färg- och sändarmärkta tranor vet vi att flockarna med sommartranor i huvudsak består av unga fåglar (1-3 år gamla) som ännu inte har börjat häcka, men flockarna kan även innehålla en del äldre fåglar som av någon anledning inte har gått till häckning.

Det stora problemet med sommartranorna är att de gärna födosöker på potatisfält där de kan göra stor skada genom att gräva upp sättpotatisarna. För att minska skadorna på potatis under senvåren och sommaren och dämpa konflikterna mellan fåglar och brukare måste vi försöka styra tranorna från potatisfälten till områden där de inte gör någon skada. Om denna metod skall vara framgångsrik är det nödvändigt att vi lär oss mer om hur fåglarna betar sig. Under sommaren 2004 studerade vi detta genom att följa efter unga tranor som försetts med radiosändare.

Rapport via radio

Under åren 2002–2003 fångade vi 22 unga, icke-flygga tranor från 18 olika familjer i trakterna av Grimsö Forskningsstation och Svartådalen i Västmanland, ca 70 km nordost om Kvismaren. Hela 16 av dessa

familjer tog med sig sina ungar ner till Kvismaren efter avslutad häckning och höll till i området upp till sex veckor under hösten (Hake & Wikenros 2004). Under 2004 kom totalt åtta av ungarna tillbaka till Kvismaren, varav sex kunde pejlas under studieperioden som varade från 25 maj till 21 augusti (tabell 1).

För att vi skulle få information om hur stora områden fåglarna rörde sig över fastställdes positionen för samtliga radiomärkta tranor som var närvarande i Kvismareområdet genom pejling minst en gång per dag under hela studieperioden. Dessutom följdes de individer som var närvarande i sextimmarsperioder (en individ per dag) för att vi skulle få en uppfattning om hur långt fåglarna flög och hur ofta de flyttade på sig varje dag. Tidpunkten för pejlingarna och följningarna spreds ut över dygnets ljusa timmar (kl. 04⁰⁰-22⁰⁰) för att vi skulle få en bild av hur tranorna rör och betar sig under olika delar av dygnet.

Hemma bäst

De pejlade tranorna höll sig inom ganska begränsade områden (figur 2–4). Om man tittar på de inritade områdena i figurerna ser det visserligen ut som om några fåglar rörde sig över stora områden, men granskar man figurerna i detalj så ser man att de allra flesta positionerna ligger klumpvis och att fåglarna endast gjort enstaka avstickare ut från sina favoritområden. En sak som definitivt bidrog till att hemområdena för en del fåglar blev större än vad de annars

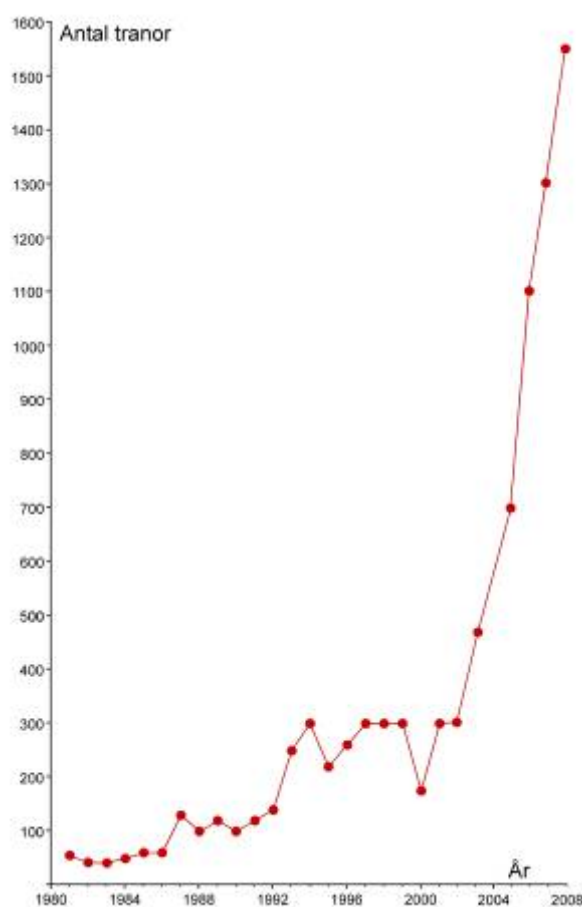
Tabell 1. Tranor med radiosändare som besökte Kvismaren 2004.

Individ	Ålder (år)	Närvarande	Antal dagar totalt
<i><u>Närvarande under studieperioden</u></i>			
AGJ1-02	2	23 april - 8 oktober	169
LGJ2-03	1	1 juni - 8 oktober	130
TBJ2-03	1	4 juni - 24 september	113
SAJ2-03	1	15 juli - 27 september	75
SBJ1-03	1	20 maj - 1 juni	
		9 - 12 juni	
		6 augusti - 24 september	67
GNJ1-02	2	17 augusti - 8 oktober	53
<i><u>Ej närvarande under studieperioden</u></i>			
NTJ2-03	1	8 maj	
		27 augusti - 10 september	16
SAJ1-03	1	14 juli och 10 augusti	2

skulle ha varit är att en utfodring med korn påbörjades 1 juli på en träda i västra kanten av Restamossen (figur 2–4). Hur fåglarna reagerade på denna matning är beskrivet i ett tidigare nummer av Fåglar i Kvismaren (Hake 2006).

Läraktiga ungdomar

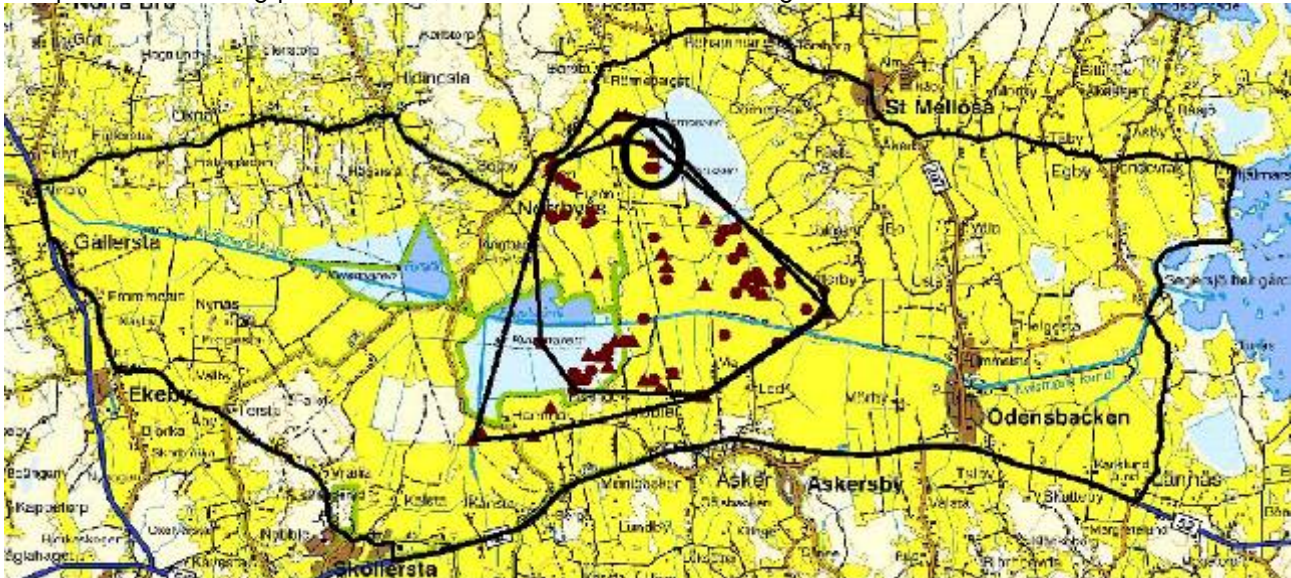
För tre av de tranor som höll till i Kvismareområdet under sommaren 2004 hade vi god information om var någonstans i området de höll till när de besökte Kvismaren tillsammans med sina föräldrar under hösten 2003 (Hake & Wikenros 2004). Figur 5–6 visar hur de rörde sig i området 2004 innan matningen påbörjades 1 juli jämfört med var de hade varit 2003. Det verkar uppenbart att tranorna höll till i ungefär samma områden som de hade besökt tillsammans med föräldrarna. Då skall man veta att fåglarna varje kväll flyger in till övernattningsplatserna och gör ett nytt val av var de vill vistas varje dag. När matningen påbörjades 2004 utvidgade de sina hemområden och besökte matningsplatsen vid Restamossen regelbundet (figur 2–4, Hake 2006).

Figur 1. Maximalt antal tranor som har vistats vid Kvismaren under somrarna (15 maj–1 augusti) 1981-2008.

Figur 2. Hemområden för fåglarna AGJ1-02 (▲) och TBJ2-03 (●) vid Kvismaren 2004. Svarta cirkel markerar den plats där utfodring påbörjades 1/7. För information om när fåglarna vistades i området – se tabell 1.

Figur 3. Hemområden för fåglarna LGJ2-03 (●) och SBJ1-03 (▲) vid Kvismaren 2004. Svart cirkel markerar den plats där utfodring påbörjades 1/7. För information om när fåglarna vistades i området – se tabell 1.

Figur 4. Hemområden för fåglarna SAJ2-03 (▲) och GNJ1-03 (●) vid Kvismaren 2004. Svart cirkel markerar den plats där utfodring påbörjades 1/7. För information om när fåglarna vistades i området – se tabell 1.

Många tranor som häckar inom en ganska vid radie runt Kvismaren tar med sina ungar till området under hösten innan de flyttar vidare söderut. Foto: Mikael Hake©

Till och från nattplatserna

När vi följde efter de sändarförsedda tranorna under sextimmarsperioder fick vi information om hur långt de flög varje dag och hur ofta de förflyttade sig från ett ställe till ett annat. Som tidigare nämnts flyger tranorna varje kväll in till sina övernattningsplatser och varje morgon ut därifrån. Så gott som alla tranor som håller till i Kvismareområdet övernattar antingen i Västra eller Östra Kvismaren. En av de sändarförsedda fåglarna (TBJ2-03) övernattade dock ibland även vid Segersjö i västligaste delen av Hjälmaran.

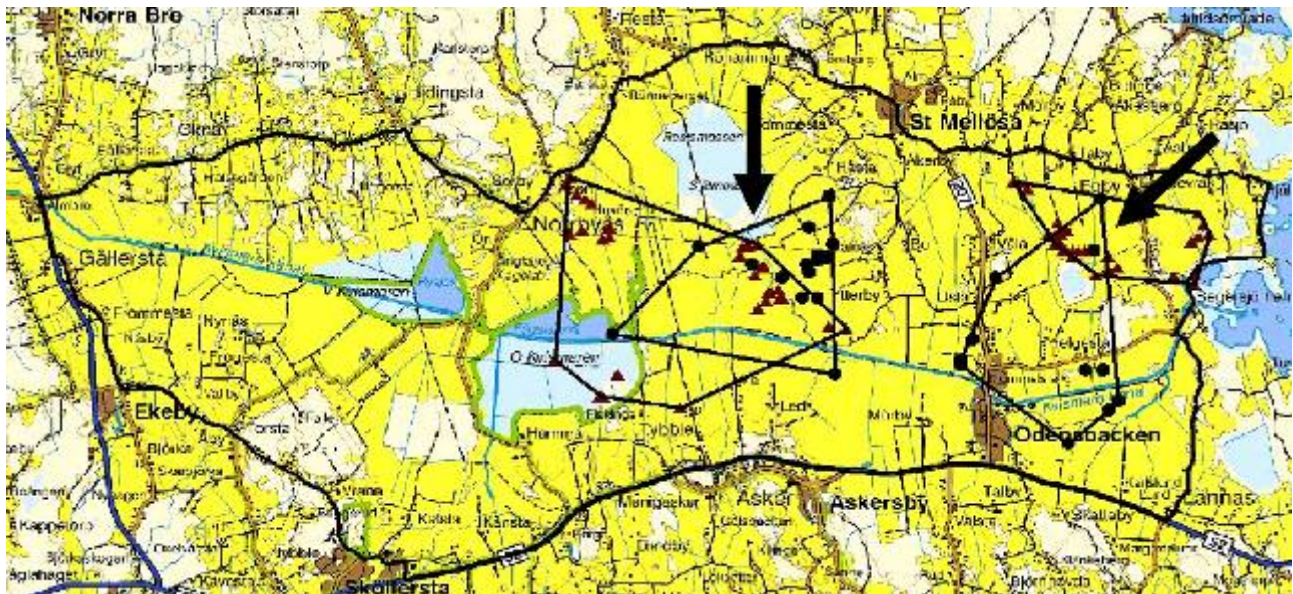
Tranorna flög inte särskilt långt när de flög ut från övernattningsplatserna, i genomsnitt endast 2,4 km. Den allra längsta sträckan som någon av tranorna flög under sin första flygtur på morgonen var 3,7 km. Medelavståndet de flög från sista fältet de besökte till nattkvisten var 2,7 km och det maximala avståndet som registrerades var 4,7 km. Resultatet ger ytterligare stöd åt slutsatsen att sommartranorna rör sig inom ganska begränsade områden i Kvismaredalen.

Flyger inte gärna

Om man tittar på hur långt tranorna flög under olika delar av dagen, så finner man ett intressant mönster. Utflygningen från, och inflygningen till nattplatserna gjorde att de flög jämförelsevis långt på morgonen och kvällen. Under perioderna 04⁰⁰–10⁰⁰ och 16⁰⁰–22⁰⁰ flög tranorna i genomsnitt 3,7 respektive 3,1 km. Mitt på dagen däremot (10⁰⁰–16⁰⁰), flög tranorna i snitt endast 1,4 km, och sammanlagt under hela dygnet flög de pejlade individerna totalt 8,2 km i genomsnitt. Om man räknar bort förflyttningarna till och från nattplatserna så flög tranorna endast 3,1 km i snitt under hela dagen.

Flyttar sig inte i onödan

Följningarna av de sändarförsedda tranorna gav oss också information om hur ofta fåglarna flyttar sig från ett ställe till ett annat under dagen. I genomsnitt flyttade sig tranorna 4,4 gånger per dag om man räknar med förflyttningarna från och till nattplatserna. Om man räknar bort dessa två

Figur 5. Hemområden för fåglarna LGJ2-03 (vänster) och TBJ2-03 (höger) under hösten 2003 (●) och 2004 innan matningen vid Restamossen påbörjades 1/7 (▲). Pilarna visar de områden där de höll till båda åren.

Figur 6. Hemområden för fågel SBJ1-03 under hösten 2003 (●) och 2004 innan matningen vid Restamossen påbörjades 1/7 (▲). Pilen visar det område där den höll till båda åren.

förflyttningar finner man att tranorna bara bytte plats 2,5 gånger per dag. Då skall man tänka på att en del av dessa gånger blev de skrämde och tvingades byta plats. Räkner man bort de gånger som tranorna blev skrämde men återvände till samma ställe, får man ett ännu lägre värde, nämligen 1,5 gånger/dag.

Lätta att styra

Resultaten från den här undersökningen ger mycket ny och intressant information om sommartranornas beteende som kan användas i arbetet med att förebygga skador på odlad gröda. Det är uppenbart att

tranorna har favoritområden i Kvismaren och inte rör sig slumpmässigt över hela området. Dessa favoritområden blir de introducerade till av föräldrarna som tar med ungarna till Kvismaren under deras första höst innan familjen fortsätter flyttningen söderut mot övervintringsplatserna (Hake & Wikenros 2004, Hake m.fl. 2005).

Det verkar också uppenbart att tranorna inte är speciellt intresserade av att flyga i onödan. Detta är fullt förståeligt, eftersom tranan är tung och det kostar mycket energi för den att lyfta från marken och att flyga aktivt. Räkner man bort förflyttningarna till och från nattplatserna, så flög tra-

Genom att följa fåglar med radiosändare kunde vi få information om hur sommartranorna i Kvismareområdet betar sig. Här är det tranan GNJ1-02 som har blivit inpejlad. Foto: Mikael Hake©

norna endast 3,1 km och bytte vistelseplats 2,5 gånger/dag. Om man dessutom tar bort effekten av störningar så blir dessa siffror ännu lägre. Detta visar att det finns goda möjligheter att förebygga skador på gröda såväl i Kvismareområdet som i andra jordbruksområden genom att styra tranorna från skadebenägna fält till områden där de får vara ostörda. Om man avsätter områden där de får vara ostörda och har gott om mat så kommer tranorna att hålla sig där. Försök med sådana viltåkrar har gjorts på flera platser i landet med gott resultat, bland annat vid Kvismaren (Hake 2006) och vid sjön Tåkern i Östergötland (Axelsson & Modin 2006).

Referenser

Axelsson, K.-M. & Modin, T. 2006. Viltbetesåkrar, utfodringsplatser och skrämseåtgärder för att förebygga viltskador av gäss och tranor vid Tåkern. Rapport 2006:13, Länsstyrelsen Östergötland.

Hake, M. 2006. Fungerar tranåkrar? Fåglar i Kvismaren 21:12-17.

Hake, M., Edberg, R. & deKeizer, P. 2005. Tranorna vid Kvismaren – vart tar de vägen sedan? Fåglar i Kvismaren 20:25-29.

Hake, M. & Wikenros, C. 2004. Tranorna vid Kvismaren – varifrån kommer de och hur rör de sig i området? Fåglar i Kvismaren 19:2-9.

Kontakt

Mikael Hake

Viltskadecenter

Grimsö Forskningsstation

730 91 Riddarhyttan

Tel: 070-646 48 71

E-post: mikael.hake@ekol.slu.se

Artikeln är publicerad 2009 i: *Fåglar i Kvismaren 24:13-18*, utgiven av Kvismare Fågelstation (årsskrift för 2008).